

Вікторія Макарчук

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ
«ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ»**

У статті обґрунтована роль комунікативної компетентності педагога у його професійній діяльності та шляхи її формування у процесі вивчення майбутніми вчителями курсу «Основи педагогічної майстерності». З'ясовано суть і значення педагогічної майстерності, її складових. Проаналізовано вимоги, які ставить сучасне суспільство до професіоналізму вчителя. Акцентовується увага на важливості розвитку педагогічної майстерності у майбутніх учителів у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: професійна підготовка вчителя, педагогічна майстерність, педагогічна діяльність, навчальний заклад.

Соціальні та економічні зміни, що відбуваються у суспільстві, не могли не позначитися на освіті. Зміна пріоритетів у суспільно-державному облаштуванні тягне за собою неминучу зміну пріоритетів у підпорядкованих структурах, в тому числі й в освіті.

Сьогодні, коли змінюється освітня парадигма – від технократичної до гуманістичної, коли йде складна робота зі зміни орієнтирів авторитаризму в школі на демократичні установки, особливого значення набуває особистість вчителя, володіння ним педагогічною майстерністю.

Нова школа потребує вчителя, який буде володіти високим професіоналізмом та творчим потенціалом, здатного не тільки успішно працювати в нових соціально-економічних умовах, але й займати провідні позиції в інтелектуально-культурному житті суспільства [2].

В умовах розбудови держави та національної школи суспільство не влаштовує існуючий рівень підготовки майбутніх учителів педагогічних навчальних закладів до професійної діяльності. Демократичні процеси в країні вимагають використання нових методів підготовки вчителя, котрий покликаний втілювати в життя основи якісних змін вітчизняної системи освіти. Перед педагогічною системою особливо гостро постала проблема вдосконалення роботи педагогічних університетів щодо підготовки майбутніх педагогів із високим рівнем професіоналізму, творчої активності, які відповідально ставилися б до результатів свого навчання та підготовки до майбутньої професійної діяльності [4, с. 8].

Метою нашої статті є розкриття основних шляхів формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах вищого

навчального закладу та обґрунтування можливостей курсу: «Основи педагогічної майстерності».

Процес підготовки майбутнього вчителя за своєю сутністю є процесом формування педагогічної майстерності. На це у свій час звертали увагу класики педагогіки Я.-А. Коменський, Й. Песталоцці, А. Дістервег, К. Ушинський, В. Сухомлинський та інші.

До вивчення феномену педагогічної майстерності зверталися: О. Абдулліна, Є. Барбіна, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Кузьміна, М. Кухарев, О. Кучерявий, Г. Сагач, В. Сластьонін, Н. Тарасевич, Г. Хозяїнов, Г. Шевченко, О. Щербаков та інші.

Однією з передумов розв'язання важливого і складного завдання з підготовки конкурентноздатних фахівців є підвищення рівня педагогічної майстерності майбутнього вчителя, зокрема, шляхом покращення психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів та формування їхньої готовності до професійного самовдосконалення, саморозвитку, а через це – продуктивної педагогічної діяльності.

Поняття «педагогічна майстерність» досить широко та повно розкриті у «Педагогічній енциклопедії»: «...найвище і постійно удосконаленню мистецтво виховання і навчання, доступне кожному педагогу, який працює за покликанням і який любить дітей. Педагог – майстер своєї справи це спеціаліст високої культури, глибоко знаючий свій предмет, добре знайомий з відповідними ланками науки, мистецтва, практично розбираючися в питаннях загальної і особливо дитячої психології, досконало володіючий методикою навчання і виховання [5, с. 739].

Педагогічна майстерність – найвищий рівень педагогічної діяльності, виявлений в тому, що в призначений час педагог досягає оптимальних результатів [4].

Критеріями педагогічної майстерності вчителя є:

- доцільність (за спрямованістю);
- продуктивність (за результатами – рівень знань, навичок студентів, ступінь їхньої вихованості);
- оптимальність (у виборі засобів);
- творчість (за змістом професійної діяльності).

Курс «Основи педагогічної майстерності» за своїм змістом належить до практичних курсів, а отже, має забезпечити практичне оволодіння педагогічною майстерністю у процесі навчання і педагогічної практики майбутніх педагогів. Педагогічна діяльність у вищому закладі освіти носить інноваційний характер. Вона потребує не лише високого рівня інформованості, глибоких знань, ерудиції, а й високої загальної культури та педагогічної майстерності. Саме тому запропонований курс є інтегрованою дисципліною, що поєднує нові і вже сформовані знання, зокрема з таких предметів, як філософія, логіка, риторика, етика, історія,

педагогіка, психологія, методика навчання, методика виховання, журналістика, літературознавство, культура мовлення, мистецтвознавство, конфліктологія, поєднує педагогічну теорію з практикою, розглядає різноманітні складові культури мовлення, менеджмент тощо.

Метою курсу є: створити умови для активізації процесу становлення професійно-педагогічної культури та умілої студентів на основі творчої самореалізації у педагогічній діяльності.

Завдання курсу: усвідомлення студентами творчого характеру педагогічної праці, психофізіологічних закономірностей педагогічної діяльності, її цілісної структури, мети, специфіки, рівнів професійної творчості і майстерності учителя-вихователя, суб'єктивних засад педагогічної діяльності, вимог до професійно-значущих якостей педагогічних працівників; оволодіння механізмами творчої самореалізації в професійній діяльності та шляхами професійного самовдосконалення; набуття знань та практичних умінь організації професійно-педагогічної діяльності як розвиваючої взаємодії, спрямованої на творення особистості учнів; ознайомлення з новаторським педагогічним досвідом, шляхами створення творчої лабораторії вчителя.

Процес вивчення курсу «Основи педагогічної майстерності» передбачає оволодіння знаннями: сутності та особливості педагогічної праці; професійно важливі якості педагога та детермінанти їх розвитку; основні принципи, засоби професійно-педагогічного самовдосконалення; закономірності продуктивної педагогічної взаємодії; структури педагогічної дії; основи функціонування комунікативної культури педагога; основ педагогічної техніки; сутності педагогічного спілкування; основ педагогічного мовлення; основ театральної педагогіки; творчого задуму уроку; критерії вивчення та впровадження передового педагогічного досвіду. На основі цих знань повинні бути сформовані уміння: об'єктивно оцінювати власні професійні можливості та цілеспрямовано розвивати їх; продуктивно здійснювати професійно-педагогічне самовиховання та самоосвіту; ефективно використовувати та змінювати власний зовнішній вигляд відповідно до педагогічних ситуацій; керувати своєю поведінкою та емоціями; володіти своїм мовленням та спілкуванням; застосовувати у педагогічному процесі артистичні здібності, оволодіваючи основами театральної педагогіки; будувати стосунки з учнями на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії; впроваджувати нові прогресивні педагогічні знахідки у педагогічний процес тощо.

В основу даного варіанту програми покладено модульний принцип його вивчення. Відповідно до зазначеної мети та завдань зміст програми охоплює два основні модулі: I – Творчість і майстерність у педагогічній професії, II. – Культура педагогічної взаємодії.

До змістового модуля I. «Творчість і майстерність у педагогічній професії» включено такі теми: «Сутність та зміст педагогічної

майстерності вчителя, шляхи її реалізації»; «Учитель-вихователь як суб'єкт творчої педагогічної праці»; «Теоретико-технологічні основи професійно-педагогічної діяльності».

За навчальною програмою курсу змістовий модуль II «Культура педагогічної взаємодії» включає такі теми: «Теоретичні та технологічні основи професійно-педагогічного спілкування»; «Педагогічна техніка»; «Педагогічний артистизм»; «Майстерність організації педагогічної взаємодії у навчанні»; «Конкурс педагогічної майстерності».

Завершальним етапом вивчення курсу, є проведення конкурсу педагогічної майстерності. Мета конкурсу: узагальнити знання з курсу «Основи педагогічної майстерності»; визначити ступінь сформованості професійно-педагогічних умінь студентів.

Заняття проводиться у групах студентів, на факультетах, – загальноуніверситетський. Так, в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини щорічно проводиться фестиваль педагогічної творчості. Фестиваль здатний створювати єдине енергетичне поле його учасників, єдиний колективний розум і, таким чином, стає джерелом творчої енергії, засобом пробудження нових здібностей його учасників. Він дає змогу перевірити ступінь розвитку професійно-значущих властивостей особистості викладача, а саме: спрямованість, знання, здібності, техніку.

Педагогічна творчість – це талант, примножений на плідну працю. У цьому можна переконатися, спостерігаючи за учасниками фестивалю педагогічної творчості. Він дарує не тільки незабутні враження, а й інноваційні знахідки, реалізовує прагнення студентів творити. А для багатьох педагогів це свято стало справжнім першим путівником, який указує подальший шлях на педагогічній ниві.

Фестиваль педагогічної творчості проводиться з метою формування педагогічної культури та професійного стилю мислення майбутнього педагога, підтримки творчої педагогічної діяльності студентів і популяризації педагогічних здобутків у створенні системи навчально-виховної роботи.

Задовго до проведення фестивалю кожен Інститут отримує критерії оцінювання та програму:

- педагогічна змістовність;
- культура та естетична виразність мовлення;
- емоційність та образність виступу, артистизм;
- педагогічна техніка;
- наочність та переконливість виступу;
- оригінальність виконавчого задуму;
- чіткість, логіка, педагогічний оптимізм;
- чітке дотримання часової тривалості участі команд у кожному конкурсі.

Головна оцінка успіху кожної команди – підтримка уболівальників.

Порядок почерговості виступу кожної команди визначається жеребкуванням, у процедурі якого беруть участь капітани або представники команд кожного інституту.

Основні завдання фестивалю:

- Створення педагогічного середовища для реалізації творчого потенціалу студентської молоді та залучення її до нових форм виявлення педагогічних умінь.
- Стимулювання педагогічної творчості та формування фахових компетенцій.
- Виявлення яскравих творчих особистостей та формування резерву педагогічних працівників університету.

Тематика фестивалю завжди була присвячена вшануванню спадщини відомих вітчизняних педагогів, або ж актуальним проблемам педагогічної науки. І спрямована на творчий розвиток майбутніх учителів, неординарних особистостей та креативних лідерів...

Багато викладачів, які працюють в університеті і на сьогоднішній день є кандидатами й докторами наук з різних галузей, в часи студентства пройшли конкурсну школу педагогічної майстерності, і напевно, з гордістю згадують ті прекрасні творчі баталії.

На сьогодні це єдине свято, під гаслами якого збираються усі Інститути університету. Головною метою учасників на фестивалі завжди було і є бажання поділитися творчими надбаннями, поповнити педагогічну скарбничку інноваційними родзинками.

У конкурсних завданнях: «Візитна картка» (знайомство, презентація), – основне завдання: якомога виразніше і цікавіше представити себе, свій фах; «Інтелектуальний» (продемонструвати знання, ерудицію та логіку з педагогіки та психології, методик); «Майбутній педагог – творча особистість» (продемонструвати акторську майстерність через фрагмент дійства, яке розкриває бачення студентами майбутнього педагога 20–30 років поспіль, проявити креативні здібності, сценічну культуру, уміння фантазувати та передбачати) учасники виявили оригінальність, творчість, продемонстрували свої вміння та здібності.

Педагогічна майстерність формується поступово: при одержанні студентами теоретичних знань під час вивчення педагогічних, методичних та інших вузівських дисциплін; при проходженні ними педагогічної практики; поступово удосконалюється у процесі професійної діяльності. Як бачимо, педагогічна майстерність – це дуже складне багатогранне поняття, яке містить у собі різні складові (індивідуальні особливості педагога, його здатність до спілкування, рефлексії, використання передових методик та ін.).

Завдання освіти на сучасному етапі є підвищення якості виховання та навчання майбутніх спеціалістів, підготовка їх до життя. Успішне вирішення цього завдання значною мірою залежить від вчителя, його

професійної кваліфікації.

Залучення студентів до самостійної роботи має на меті формування пізнавальної активності, засвоєння ними основних умінь і навичок роботи з навчальними матеріалами, поглиблення та розширення вже здобутих знань, підвищення організованості тощо.

У процесі самостійної роботи студенти мають оволодіти вміннями та навичками: організації самостійної навчальної діяльності; самостійної роботи в бібліотеці з каталогами; праці з навчальною, навчально-методичною, науковою, науково-популярною літературою; конспектування літературних джерел; роботи з довідковою літературою; опрацювання статистичної формації.

Самостійна робота з курсу являє собою комплекс завдань теоретичного характеру і практичного спрямування, які виконуються без безпосередньої участі викладача, переважно у позааудиторний час. Самостійна робота має подвійну мету, отже, з одного боку, вона забезпечує засвоєння змісту навчальної дисципліни, а з іншого – є шляхом опанування цим видом навчальної діяльності.

До основних форм самостійної роботи студентів під час вивчення курсу «Основи педагогічної майстерності» слід віднести: опрацювання лекційного матеріалу та додаткове самостійне вивчення теоретичного матеріалу за підручниками, навчальними посібниками і списком рекомендованої та додаткової літератури; підготовку до семінарських і практичних занять і виконання позааудиторних завдань; добір основних методик психологічного дослідження самосвідомості особистості й ознайомлення з технологією використання; підготовку до складання заліку.

В організації самостійної роботи у процесі практичних занять застосовуються як традиційні форми і методи (анотування, конспектування, підготовка доповіді), так і нові, що відображають специфіку курсу «Основи педагогічної майстерності» (педагогічний тренінг, ділові ігри, «мозковий штурм», аналіз педагогічних ситуацій, вивчення і узагальнення педагогічного досвіду, педагогічний експеримент, колективна творча справа, «круглий стіл» та ін.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) є видом позааудиторної самостійної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, яке використовується у процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу і завершується разом зі складанням підсумкового іспиту чи заліку з даної навчальної дисципліни.

Основна мета, це самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу і розвиток навичок самостійної роботи.

ІНДЗ – це завершена теоретична або практична робота у межах

навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, одержаних у процесі лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Структура (орієнтовна): вступ (зазначається тема, мета і завдання роботи та основні її положення); теоретичне обґрунтування (виклад базових теоретичних положень, законів, принципів, алгоритмів тощо, на основі яких виконується завдання); методи (при виконанні практичних, розрахункових, моделюючих робіт); основні результати роботи та їх обговорення (подаються статистичні або якісні результати роботи, схеми, малюнки, моделі, описи, систематизована реферативна інформація та її аналіз тощо); висновки; список використаної літератури.

Блок завдань для самостійної роботи сприяє закріпленню навчального матеріалу і власних знань про психологічні особливості самосвідомості особистості, виконання ряду завдань для формування та перевірки вмінь і навичок, їх практичне запровадження.

Отже, навчальна програма «Основи педагогічної майстерності» передбачає усі види навчальної діяльності. Даний курс дає можливість моделювати реальний педагогічний процес у стінах вузу, знаходити можливі шляхи виходу із педагогічної ситуації, вправляти педагогічне мислення, розвивати творчу уяву шляхом пошуку і знаходження оптимальних її розв'язків, формувати найцінніші якості майбутнього вчителя. У процесі вивчення дисципліни поглиблюється орієнтації майбутніх учителів на педагогічну професію; забезпечується установка на професійний розвиток, саморозвиток і самовиховання студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / Зязюн І. А. – К. : МАУП, 2000. – 309 с.
2. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Інформ. зб. Мін. освіти і науки України. – К. : Педагогічна преса, 2002. – № 2. – С. 3–23.
3. Основы педагогического мастерства : учеб. пособие для пед. спец. высш. учеб. заведений / И. А. Зязюн, И. Ф. Кривонос, Н. Н. Тарасевич и др. ; под. ред. И. А. Зязюна. – М. : Просвещение, 1989. – 302 с.
4. Педагогическая энциклопедия. – М. : Советская энциклопедия, 1965. – Т 2. – 739 с.
5. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : [навчальний посібник] / О. М. Пехота, В. Д. Будак, А. М. Старева та ін. ; за ред І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. – К. : Видавництво А.С.К., 2003.
6. Кузьмина Н. В. Очерки психологии труда учителя. Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности / Н. В. Кузьмина. – Л. : Ленинград. ун-т, 1967. – 183 с.